

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadienis priedas

2000 m. rugsėjo 9 d.

No. 176 (32)

Saturday supplement September 9, 2000

No. 176 (32)

Nauja lietuviška opera

Baigiantis praėjusios vasaros teatriniam sezonui, Lietuvos Operos ir baleto teatras vilniečius ir jų svečius pakvietė į naujos lietuviškos dviejų veiksmų operos „Lokys“ premjerą. Libreto pagal tokio pat pavadinimo prancūzų rašytojo Prosper Merimee novelę parašė Aušra Marija Sluckaitė-Jurašienė. Opera pastatyta pagal specialų „Vilniaus festivalis — 2000“ užsakymą ir įėjo į jo programą.

Aušra Marija Jurašienė.

Naujoji opera — tai svarbus, neeilinis įvykis ne tik minėto teatro, bet ir visos Lietuvos teatrinio gyvenimo įvykis. Juk jau bene 10 metų Operos ir baleto teatre nebuvo naujos originalios lietuviškos operos premjeros. Įspūdi sustiprino ir tai, kad operą sukūrė, parašė iškilus Lietuvos kompozitorius Bronius Kutavičius, kurį, pasak teatrologės Rutos Goštautaitės, pelnytai galima pavadinti kultine naujosios lietuvių muzikos figūra. Dar viena aplinkybė, paskatinusi didelį susidomėjimą naująja opera — ją režisavo patyrimą New Yorko, kitose pasaulio scenose turintis, režisierius Jonas Jurašas, kurio atvykimas į Lietuvą, nauji režisūros darbai, Lietuvos teatruose visuomet sukelia Vilniaus teatrologų sujudimą, gyvą publikos susidomėjimą. Pagaliau, šios operos pastatymas Vilniaus scenoje gali patraukti ir išeivijos dėmesį — juk pagal P. Merimee novelę „Lokys“ ir poetės Vitalijos Bogutaitės libreto kompozitorius D. Lapinskas šią operą 1966 m. pastatė Čikagoje, Marija gimnazijos salėje išeivijos Jaunimo kongreso progą. Beje, premjeroje buvo čikagiškio „Lokio“ libreto autorė V. Bogutaitė, tačiau taip pat gerą būrį tuomet Vilniuje viešėjusių čikagiečių, tarp kurių, ko gero, buvo ir D. Lapinsko operos žiūrovų, o galbūt ir atlikėjų.

Pilnutėlė, sakytiau — perpildyta — Operos ir baleto teatro salė entuziastingai, karštomis ovacijomis sutiko „Lokio“ premjerą. Kompozitoriaus, režisieriaus, dirigento M. Staškaus, orkestro, solistų, kitų operos statytojų ir atlikėjų pastangas palankiai įvertino teatro kritikai, gerų atsiliepimų papylė spauda. Štai tik kelios Vilniaus laikraščių straipsnių ir atsiliepimų antraštės: „Merimee personažai virto lietuviškos operos „herojais“, „Vilniaus festivalyje — sensacija premje-

ra“, „Režisieriaus Jono Jurašo poetinė vizija“, „Įvykis — ir lauktas, ir netikėtas“.

Kompozitorius B. Kutavičius savo oratorijose, ankstesnėse operose inspiravęs ir savaip išryškines mitologinę, archainę lietuvių muzikos tradiciją, dar prieš šios operos pastatymą žurnalistams pripažino, kad jis su noru ėmėsis P. Merimee novelės „Lokys“ siužeto, dvelkiančio mitologinėmis senosios Žemaitijos paslaptimis. Tiesa, A. M. Sluckaitė-Jurašienė gerokai nutolo nuo šios novelės siužeto, ją panaudojo tik kaip libreto rėmus, tarp kurių lyg išblunka barbarybės ir civilizacijos susidūrimas. Kad A. M. Jurašienės libretas gerokai skiriasi nuo Čikagoje pastatyto „Lokio“ pripažino ir ano libreto autorė V. Bogutaitė, pridurdama, kad jame net įvesti nauji personažai, kurių nebuvo P. Merimee novelėje.

A. M. Jurašienės libretą prie P. Merimee novelės stengėsi priartinti kompozitorius B. Kutavičius. Kad labiau išryškėtų žmogaus — lokio — grafo Šemetos dualizmas, B. Kutavičius sumanė Antrininko (akt. M. Žemaitis) personažą.

Komp. Bronius Kutavičius.

Kompozitoriui, be abejo, buvo priimtinas A. M. Jurašienės libreto personažas — vienaakė Senė, kurios vaidmenį atliko senųjų liaudies dainų atlikėja Veronika Povilionienė.

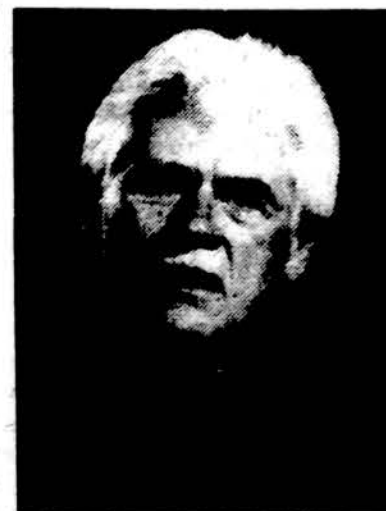
Pasak teatro kritiko J. A. Krikštopaicio, jos naturalus balsas — grynuolis operoje tapo neatskiriama B. Kutavičiaus muzikos dalimi ir kūrinio pirmapradžiškumo įsikūnijimu. Iš čia veržiasi burtų bei magijos versmė. A. M. Jurašienės librete į Žemaitiją iš Karaliaučiaus atvykęs profesorius (akt. V. Prudnikovas) įžengia į mito erdvę, kurioje ta vienaakė Senė ir nebylus dvaro tarnas (akt. Č. Stonys) saugo prieš daugelį metų čia įvykusios tragedijos paslaptį ir tik jie žino, kas atsitiko senajai grafienei (akt. I. Linaburgytei), kas iš tiesų yra jaunas grafas Šemeta (akt. V. Juozapaitis) — žmogus ar zveris. Ypač svarbus vaidmuo tenka grafo sužadėtinei Julijai (akt. I. Zelenkauskaitė-Brazauskienė). Jei P. Merimee novelėje ji paika, šalta, abejinga, tai A. M. Jurašienės librete, pasak teatrologės R. Goštautaitės, ji — dangaus ir požemio pasaulio harmonijos

simbolis. Grafas Šemeta tarsi įstrigęs tarp šių dviejų pasaulių, bet jį nenumaldomai traukia dangiškoji sfera, kurią įkūnija Julija. Tame mitologiniame pasaulyje neįmanoma paveikti ar apgauti Liki-mo, kurį ryškiai pranašauja vienaakė Senė. Taip scenoje susikryžiuoja gyvenimo ir Mirties dvikova, operai teikianti ryškų tragizmo atspalvį.

Dar prieš repeticijas kompozitorius B. Kutavičius sakė, kad su „Lokiu“ jis norėtų grįžti į tradicinę operą, kokios buvo rašomos 19 amžiuje. Teatro kritikų nuomone, vis dėlto ir šioje operoje savitas B. Kutavičiaus talentas prasi-veržia iš „amžinųjų tiesų“, iš tradicinės operos ribų. Pasak teatro kritiko J. A. Krikštopaicio, dėl to opera „Lokys“ nepralaimėjo. Atvirkščiai! Atsisakius tradicinių arijų, skirtingų operos žvaigždžių kultui, kitų tradicinių žymių, praturtėjo visas veikalo muzikinis turinys. Iš orkestro duobės kyla įspūdinga garsų ir paslapties prisodrinta, magija. Įsiliudama į sceną, ji čia lipo antrąjį lygmenį, įsukantį veikėjus į ritualizuotą koliziją ir dramatiškus akistatų verpetą.

Vienaakė Senė liaudiški ubavimai, į operos muzikinį audinį įspynusios senovinės giesmės, man pasirodė tarsi B. Kutavičiaus muzikai būdingos oratorijos „Paskutinės pagonių apeigos“, „Iš jotvingių akmenų“, kitų jo kūrinių atgarsiai.

Salė sukluso, nuščiavo, kai finalinėje operos scenai nugrimzdant į tamsą, tarsi iš toli, iš senų laikų, iš tylinčios muzikos gelmių, pasigirsta ramiai, tyliai prancūzų (originalo) kalba skaitoma P. Merimee novelės pabaiga. Tai iš tiesų emociškai stiprus operos finalas.

Režisierius Jonas Jurašas.

Kompozitorius B. Kutavičius po premjeros man sakė, kad dėl šio finalo jam tekę gerokai pasiginčyti su režisieriumi J. Jurašu, įrodinėjusiu, kad to novelės fragmento neverta skaityti. Vis dėlto, nulemė kompozitoriaus pozicija, ir teatrologų nuomone, opera iš to tik laimėjo, finalo įspūdis žymiai padidėjo.

Vis dėlto teatrologai pripažįsta, kad „Lokys“ dominuoja režisūra, tvirta J. Jurašo ranka, kaip visuomet aiški jo pastatymo idėja, jo poetinė vizija. Tai pripažįdama, žinoma teatro kritikė I. Aleksaitė savitraštyje 7 meno dienos rašė: „Stebina aukštas jurašiškos režisūros lygmuo. Lokys“

Iškilioji Lietuvos operos solistė Irena Milkevičiūtė, kuri kartu su Mindaugu Žemaitiu atliks programą dienašio Draugo rudeni-niam koncerte rugsėjo 17 d. Mother McAuley gimnazijos salėje, Čikagoje.

Svajonės paprastos: dainuoti tai, ką nori

Į Loretos Povilionienės klausimus atsako dainininkas Mindaugas Žemaitis

Spalio mėnesio pradžioje planuojamos Jūsų ir Lietuvos operos primadonos Irenos Milkevičiūtės gastrolės Jungtinėse Amerikos Valstijose, kurias organizuoja JAV LB Kultūros taryba (pirmininkė Marija Remienė). Draugo skaitytojams ir būsimiesiems Jūsų klausytojams įdomu daugiau apie Jus sužinoti.

1997 m. baigiau magistrantūros studijas pas prof. Virgilijų Noreiką, teko koncertuoti Austrijoje (1995), Vokietijoje (1996, 1997), Danijoje (1996), su Muzikos akademijos orkestru bei choru „Dobilas“, Lietuvoje koncertuota su pagrindiniais simfoniniais orkestrais: Lietuvos kameriniu, Lietuvos valstybiniu simfoniniu, Nacionalinio operos ir baleto teatro orkestru bei Muzikos akademijos kameriniu ansambliu „Arsenalas“. Lietuvoje koncertuoju nuo 1993 m.

Taip pat teko dalyvauti ir operų pastatymuose. Lietuvos nacionaliniame operos ir baleto teatre Žemėnų partiją dainavau „Traviatoje“, dalyvavau „Trubaduro“ pastatyme. Tokie stambesni darbai, bet

savaip rafinuotas, skoningas, pasižymi nepriekaištingu meniniu skoniu, griežtu saiko jausmu, įsigilintu į kiekvieną charakterį, personažą rūbo detalę, spalvų derinį“.

Pažymimas taip pat išradin-gas scenografo M. Navako, kostiumų dailininkės S. Straukaitės darbas.

Naujo žiūrovų antplūdžio laukiama netrukus prasidėsiančiame šio teatro naujajame sezone. Numatomi bent keturi operos „Lokys“ pastatymai.

Algimantas Antanas Naujokaitis

neturiu ir čia, ir ten, dirbu pagal autorines sutartis.

Kur Jums, kaip laisvam menininkui, solistui, pasirodė geriau — Latvijoje ar Lietuvoje?

Tiek pasiūlymai dalyvauti Latvijos teatro pastatymuose, tiek Lietuvos man buvo labai malonūs. Be abejo, jeigu galėčiau vienodus pasiūlymus dirbti Latvijoje ir Lietuvoje, net kalbų nebūtų — rinkčiausi Lietuvą, bet kol kas dar negaliu sau leisti pasiduoti sentimentams gyventi ir dirbti tik tėvynėje — reikia dirbti ir užsidirbti pragyvenimui.

Kol kas spėju ir ten, ir ten ir važiuoju, kur pakviečia, kur tinkamas repertuaras. Kol kas dar negaliu rinktis dainuoti tik tai, ką norėčiau. Tikiuosi, ateis laikas, kai galėsiu leisti sau rinktis ir ilgesnį laiką praleisti Lietuvoje, bet, manau, dar turiu gerokai padirbėti.

O kur solistai gyvena geriau? Didelio skirtumo nemačiau. Kaip kas sugeba, taip ir vertiasi. Ir Lietuvoje yra pakankamai solistų, kurie turi užtikrintą darbą ir yra juo patenkinti. Man tenka pavažinėti. Gal toks gyvenimas „ant ratų“ ne kiekvienam atrodo patrauklus, bet menininkui, o ypač jaunystėje, jis visai priimtinas. Džiaugiuosi,

kad turiu darbo, ir jo yra pakankamai — tarp spektaklių tenka ruošti įvairiems koncertams.

Ko laukiate iš gastrolių su Irena Milkevičiūte JAV? Koks bus Jūsų repertuaras?

Pasizvalgyti po nepažįstamą šalį, susipažinti su JAV lietuvišiais bus įdomu. Džiaugiuosi, kad tampame savotišku tiltu, jungiančiu lietuvių abipus Atlanto. Juk ne tas pats, ar važiuoti į svetimą šalį, kur tenka susidurti su visai nepažįstama publika, ar pasavus. Buvo malonu gauti tokių pasiūlymą, todėl iš karto sutikau.

Planuoju atlikti kelių labiau žinomų operų, tokių kaip „Traviata“, „Trubadūras“, „Don Carlos“ operų arijas, vėliau būtų prisiminti Donicetti „Meilės eliksyras“. O su Irena Milkevičiūte jau esame bendradarbiavę G. Verdi operoje „Trubadūras“.

Neretas dramų aktorius, paklaustas, ką suvaidinti svajoja, pamini Shakespairo Hamletą. Ar ir Jūs turite svajonę?

Svajonės paprastos — gauti dainuoti tai, ko nori.

Dėkojame už pokalbį. Gerų išpildžių ir nuostabių klausytojų Amerikoje.

Kennedy Center pagerbia

Šįmet jau 23 kartą John F. Kennedy Center for the Performing Arts (populiariai vadinamas Kennedy Center), Washington, DC, bus specialiais žymenimis apdovanojami ir pagerbiami penki, meniniame bei kultūriniame Amerikos gyvenime pasižymėję asmenys. (Nuo 1978 metų jau buvo pagerbti 111 asmenų.)

Šiais metais tokio pagerbimo susilaukė tarptautiniai žinomas baleto šokėjas Mikhail Baryshnikov, aktorė Angela Lansbury, garsusis operos dainininkas, tenoras, o dabar jau ir dirigentas, Placido Domingo, filmų aktorius Clint Eastwood ir „Pop“ muzikos kompozitorius Chuck Berry.

M. Baryshnikov (52 m.) buvęs garsaus Sovietų Sąjungos Kirovo baleto trupės šokėjas, 1974 m., su ta trupe gastrolėms atvykęs į Europą, iš trupės pasišalino. Atvykęs į

JAV, kaip baleto šokėjas, iškilo į tarptautinę baleto žvaigždę. Tapęs „American Ballet“ teatro meno vadovu, to baleto trupę iškėlė į didelę to meno aukštumą.

Placido Domingo (59 m.) pasaulinio masto operos dainininkas, tenoras, yra paruošęs ir atlieka apie 115 skirtingų operos vaidmenų. Įreikordavęs apie 100 įvairių operų ir kitus muzikos veikalus. 1991 m. Vienos operos teatre (Austrijoje, pastatytos Verdi operos „Otello“, pagrindinį Otello vaidmenį atlikęs, P. Domingo į sceną buvo iššauktas 101 kartą.

Clint Eastwood (70 m.) nuo 1960 metų tarptautiniu mastu žinomas kino aktorius, prieš 8 metus už filmą „Unforgiven“, kaip to filmo režisierius ir aktorius, buvo apdovanotas „Academy Awards“. Paskutiniu metu su dideliu pasisekimu, kino teatruose rodomas jo filmas „Space Cowboys“.

Chuck Berry (73 m.) ryškio „pop“ muzikos figūra. Jis yra ir „Rock and Roll Hall of Fame“ narys. Jo sukurtos muzikos: „Maybellene“, „Roll over Beethoven“, „Sweet Little Sixteen“, „Johnny B. Goode“ įrašai susilaukė milžiniško pasisekimo ir milijonais pasisklido po visą pasaulį.

Angela Lansbury (74 m.) už sceninę veiklą keturis kartus buvo apdovanojama „Best Actress Tony Awards“. Tris kartus tapo nominuota „Oscarui“. Bet daugiausia ji yra pažįstama kaip Jessica Fletcher iš TV seriale „Murder She Wrote“.

Jų apdovanojimas ir iškilminga vakariinė įvyks Valstybės departamente Vašingtone gruodžio 2 d.

P. Palys

Pirmą kartą į JAV atvyksta dainininkas Mindaugas Žemaitis. Jis dalyvaus dienašio Draugo koncerte rugsėjo 17 d., sekmadienį, 3 val. popiet, kartu su soliste Irena Milkevičiūte.

Grįžę tėvynen egzodo rašytojai su monsinjoru K. Vasiliausku. Iš kairės: B. Pūkelevičiūtė, mons. K. Vasiliauskas, A. Almenienė, K. Almenas. Algimanto Žižūno nuotrauka.

Išėjimo institutas Kaune

Dar šių metų pavasarį Vytauto Didžiojo universitete Posėdžių salėje Kauno miesto meras Henrikas Tamulis ir VDU rektorius prof. habil. dr. Vytautas Kaminskas iškilmingai pasirašė Išėjimo instituto steigimo sutartį. Ideja įkurti panašų institutą egzistavo jau seniai. Pagaliau po ilgų diskusijų šią idėją paremė ir Kauno miesto savivaldybė — kovo 16 d. posėdyje Kauno miesto Taryba, pritarusi Išėjimo instituto įkūrimui, perdavė Institutui reikmenis laikinai naudotis pastatą S. Daukanto g. 25 (šis pastatas tarpukariu priklausė Užsienio reikalų ministerijai). Lietuvos kultūriname kontekste Išėjimo institutas turi galimybę išsiskirti kaip nauja, kitų, jau esamų institucijų, nekartojanti įstaiga. Ta proga „Draugo“ korespondentas Algimantas Antanas Naujokaitis kalbino ir prašo atsakyti į keletą klausimų Vytauto Didžiojo universiteto prorektorius, Išėjimo studijų centro vadovą prof. Egidijų Aleksandravičių.

— Koki tikslu įkurtas Išėjimo institutas?

— Išėjimo institutas įkurtas lietuvių diasporos pasaulyje atsiradimo, išėjimo kultūrinės, politinės ir visuomeninės veiklos problemoms tirti, stiprinti pasaulio lietuvių ideją, palaikyti ryšius su Išėjimo organizacijomis ir atskirais asmenimis. Tokia institucija Lietuvai buvo be galo reikalinga. Panašūs institutai

jau seniai veikia Švedijoje, Suomijoje, Danijoje, Lenkijoje, JAV ir kitose šalyse.

Vytauto Didžiojo universiteto bendruomenės ir išėjimo ryšiai buvo ypač glaudūs nuo pat universiteto atkūrimo pradžios.

Išėjimo instituto atsiradimui rimtas pagrindas buvo padėtas 1995 m., kai Vytauto Didžiojo universitete pradėjo veikti Išėjimo studijų centras, kuris jau atliko nemažai reikšmingų darbų. Dabar, atsiradus galimybei išplėsti Išėjimo studijų centrą iki instituto, atsiveria galimybės platesnei veiklai.

— Kokie svarbiausi šio instituto tikslai ir uždaviniai?

— Išėjimo institutas yra viešoji įstaiga, vykdanči išėjimo organizacijų ir atskirų asmenų kultūrinio, politinio ir mokslinio palikimo kaupimo, tyrimo, publikavimo, išsaugojimo ir eksponavimo funkcijas. Dar Išėjimo studijų centre buvo sukaupiti, saugomi ir tvarkomi Broniaus Kviklio, Aleksandro Štromo, Vinco Rasteno, Jurgio Gimbuto, Bronio Railos, Vytauto Alanto, Alekso Vaškio, Gintauto Vėžio, Henriko Žemelio, *Metmenų* žurnalo, Santaros-Šviesos organizacijos archyvai. Dalis archyvinės medžiagos jau sutvarkyta. B. Kviklio archyvas, dalis kitų archyvų yra prieinami tyrinėtojams. Institute ir toliau bus kaupiami išėjimo archyvai. Jie čia bus

ne tik saugomi, bet ir metodiškai tyrinėjami, taip pat integruojami į mokslo ir mokymo procesus.

Vienos svarbių Išėjimo instituto tikslų yra tarpdisciplinarių tyrimų bei studijų vystymas, neįvelgiant į reiškinį vien tik per vienos kurios mokslo šakos prizmę. Išėjimo institutas tyrinėja lietuvių diasporos pasaulyje atsiradimo istoriją, išėjimo kultūrinės, politinės ir visuomeninės veiklos problemas, stengsis stiprinti lietuvių ryšius su išėjimo organizacijomis ir atskirais asmenimis. Bendradarbiaujame su Pasaulio Lietuvių bendruomene. Išėjimo studijų centro mokslo asistentas istorikas Linas Saldukas ruošia knygą apie PLB istoriją. Ateityje žadame užmegzti ryšius su kituose kraštuose (Lenkijoje, Švedijoje, Suomijoje, Danijoje ir kitur) jau seniai įkurtais, turinčiais partitir ir tradicijas Emigracijos institutais, dalyvauti tarptautiniuose projektuose, konferencijose, bendradarbiauti su kitomis Lietuvos ir tarptautinėmis institucijomis, plečiant lietuvių diasporos tyrinėjimus.

Neseniai į Lietuvą atvežtas profesorius Aleksandro Štromo archyvas ir biblioteka suteikia galimybę pradėti naujus tyrimus politologams ir istorikams. Įsikėlę į naujas patalpas rūpinamės, kad šis unikalus archyvas kuo greičiau būtų sutvarkytas ir prieinamas tyrinėtojams.

Išėjimo instituto akiratyje yra ir dar vienas tyrinėjimo objektas — tai naujoji emigracija, vadinamoji ketvirtoji lietuvių emigracijos banga. Tiek Lietuvoje, tiek ir išėjimoje minimi skirtingi emigravusių iš Lietuvos skaičiai, tačiau šia problema nėra viena institucija, kol kas rimtai nesidomi. Manau, kad ši tema galėtų būti tarpdisciplinarių studijų objektu.

Svarbiausia naujiena, kuri praplečia Išėjimo studijų centro senesnės veiklos rėmus — tai sumanymas suformuoti Institute Išėjimo muziejaus ekspoziciją. Iki šiolei ISC nerinko „daiktų“ ir neišsivadavo galimybės turėti visuomenei prieinamą ir visuomenės edukacijai skirtą muziejų. Toks poreikis Lietuvoje jau seniai subrendęs: jis padės šalies jaunesniajai kartai susivokti, jog lietuviai yra moderni tauta, nes gyvena dideliame pasaulyje...

Toliau bus leidžiamas tęstinio leidinio *Egzodo archyvas* knygos. Tokių leidinių parengimas reikalauja daug darbo

ir laiko. Svarbu, kad knygos išeitų su placiu įvadu, analizuojančiu skelbiamus dokumentus, atskleidžiančiu bendrą pristatomojo laikotarpio istorinį kontekstą. Laikomės principo, kad išėjimo archyvinė medžiaga būtų skelbiama drauge su kvalifikuotu tyrinėjimu bei išsamiais komentarais.

Išėjimo institute atsiras ir muziejus, kuriame mėginsime per būdingiausius eksponatus atskleisti išėjimo istoriją. Toliau planuojame rengti susitikimus, vakarus, seminarus, konferencijas.

— Minėjote, kad pagrindus naujojo instituto veiklai padėjo nuo 1995 m. Vytauto Didžiojo universitete veikiantis Išėjimo studijų centras. Kokius svarbiausius darbus atliko šis centras?

— Vienas Išėjimo studijų centro steigimo iniciatorių buvo prof. Vytautas Kavolis. Ši idėja buvo priimtina ir tuometinei universiteto vadovybei, universiteto rektoriui prof. Broniui Vaškeliui. Tuo laiku universitetui buvo padovanotas neįkainojama vertė turintis Broniaus Kviklio archyvas. 1995 m. buvo įkurtas ir pradėjo veikti Išėjimo studijų centras, glaudesnis keliuose kambareliuose. Po keletrių metų su visais archyvais teko vėl keltis į kitas patalpas. Patalpų problema galutinai išsprendė, kai persikelsime į Išėjimo institutui paskirtas patalpas S. Daukanto gatvėje. Tačiau nepaisant ir gana nepalankių sąlygų, visą laiką buvo tvarkomi gaunami archyvai ir bibliotekos. Išleistas solidus tęstinio leidinio *Egzodo archyvas* pirmoji knyga *Antano Smetonos korespondencija 1940-1944*. Jį parengė šio centro mokslo asistentė, doktorantė, istorikė Daiva Dapkutė. Šioje knygoje pirmą kartą skelbiami unikalus egzilinio laikotarpio prezidento laišakai ir dokumentai. Juos sukaupė ir išsaugojo B. Kviklys, o dabar jie saugomi Kaune, Išėjimo studijų centre. Beveik parengtas ir antiras *Egzodo archyvo* tomas, skirtas Vokietijos DP laikotarpio literatūriniam gyvenimui.

Centro darbuotojai ne tik kaupia ir tvarko archyvus, tačiau dirba ir mokslinį darbą: skelbia straipsnius, dalyvauja konferencijose. Visi archyvai yra prieinami tiek universiteto studentams, tiek ir profesoriams, tyrinėtojams Lietuvoje ir užsienyje. Egzodo temomis rašomi bakalaurniai ir magistriniai darbai, rengiamos daktaro disertacijos. Išėjimo studijų centro archyvais naudojosi ir naudojasi pačių įvairiausių sričių tyrinėtojai, skelbia čia saugomą medžiagą savo darbuose. Žinoma, daugiausiai sulaukiame istorikų, kultūros istorikų, literatūrologų, knygotyros specialistų dėmesio. Turime ir bendrų su kitomis institucijomis projektų. Pagal Išėjimo studijų centro ir Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro projektą atlikome tyrimus apie lietuvių išėjimo organizacijų antisovietinę veiklą.

Išėjimo studijų centras turi ir renginių, konferencijų ir parodų rengimo tradiciją. Drauge su universiteto katedromis organizuojame konferencijas. 1997 metų pabaigoje buvo surengta konferencija, skirta Jonui Mekui, ji vyko tuo metu, kai šiam žymiajam menininkui buvo suteiktos VDU Garbės daktaro regalias. 1998 metais vyko konferencija, skirta kalbininkui A. Sennui ir istorikui prof. A. E.

Sennui. 1999 m. drauge su Lietuvių literatūros katedra organizavome poeto A. Nykos-Niliūno kūrybai skirtus akademinius skaitymus. Nuolat rengiame ir susitikimus su žymiais išėjimo žmonėmis. Noriu paminėti tik keletą susitikimų: su Algimantu Keziu, Jurgiu Gimbutu, poetu Kaziu Bradūnu, B. Kviklio jubiliejui skirtą renginį. Pagal galimybes rengiame parodas iš savo archyvų. Kai įsikelsime į naujas patalpas, parodiniams darbui turėsime geresnes galimybes.

— Su kokiais egzodo literatūros tyrinėtojais, rašytojais, kitų sričių kultūros ir menų žmonėmis, lituanistiniais centrais bendradarbiavo, palaikė ryšius Išėjimo studijų centras?

— Kaip minėjau, daugelį Išėjimo studijų centro idėjų inspiravo prof. Vytautas Kavolis. Kitas žmogus, į kurį mes visi dažniausiai kreipiamės patarimų, yra buvęs universiteto rektorius prof. Bronius Vaškėlis. Jis mielai dalyvauja ir Išėjimo studijų centro rengiamuose projektuose. Tą patį galima pasakyti ir apie buvusį universiteto rektorių prof. Algirdą Avizienį.

Išėjimo studijų centro darbuotojai bendrauja su daugeliu išėjimo mokslininkų, rašytojų, kultūros žmonių. Jau nebe pirmi metai užrašinėjami atsiminimai, renkami anketiniai duomenys apie lietuvių gyvenimą ir veiklą Vokietijos DP stovyklose. Baigiami užrašinėti šiuo metu Vilniuje gyvenancio istoriko Vinco Trumpos atsiminimai. Jie turėtų pasirodyti atskira knyga. Panašių projektų turime ir daugiau.

Bendradarbiaujame su Pasaulio Lietuvių Bendruomene. Užmegzėme ryšius su Australijos Lietuvių Bendruomenės archyvu, Kanados lietuvių muziejum archyvu, Lietuvių kultūros institutu Vokietijoje, keičiamės informacija apie kaupiamas kolekcijas bei tyrimus.

Mums būtų labai svarbus ir bendradarbiavimas su kitais lietuvių centrais ir archyvais tiek Lietuvoje, tiek ir išėjimoje. Man atrodo, kad yra svarbu keistis informacija apie svarbiausius rinkinius. Ateityje iš to galėtų išsirutuluoti ir bendro liuanistinių centrų katalogo idėja.

— *Draugo* kultūrinio priedo skaitytojams būtų įdomu sužinoti apie Jūsų asmeninę veiklą tyrinėjant išėjimo problematiką. Gal paminėsite ir šioje srityje pasireiškusias savo kolegas, kurie dirbs naujajame institute?

— Lietuvos kultūros istorikui (o tokiu norėčiau save pavadinti) neišvengiamai tenka susidurti su emigracijos ir pasaulio lietuvių temomis. Prieš keliolika metų, besigilinant į lietuvių atgimimo XIX amžiuje klausimus, domėjaisi ankstyvąja, posukiliminė lietuvių išėjimą Vakarų Europoje. Tiesa, mūsų istoriografijoje Mikalojaus Akelaicio kartos emigracija nėra tapusi svarankiška tema. Paskutiniaisiais metais mano tyrinėjimai neretai nuo XIX a. kultūros istorijos pasukdavo į DP generacijos intelektualinę istoriją. Parasiau keletą straipsnių apie lietuvių istorikus išėjimoje, skaičiau pranešimus konferencijose. Praėjusio pavasario semestre UIC turėjau seminarą *Intelektualinė lietuvių egzilio istorija*. Dabar daugiausia laiko skiriu medžiagos Stasio Lozoracio Jr. biografinis rinkimui.

Daktaro disertaciją apie Vokietijos DP literatūrinį gyvenimą praėjusiais metais apgynė Išėjimo studijų centro mokslinė bendradarbiė Dalia Kuizinienė. Ji tvarko ir tyrinėja rašytojų archyvus, palaiko ryšius su egzilyje gyvenančiais rašytojais. Istorikė Daiva Dapkutė šiuo metu rašo disertaciją apie liberaliąją išėjimo srovę, tvarko V. Rasteno, H. Žemelio archyvus. Istorikas Linas Saldukas baigia disertaciją, kurioje nagrinėja Vokietijos DP laikotarpio kultūrą ir šiuo metu jis rašo ir Pasaulio Lietuvių bendruomenės istoriją. Nijolė Bulotienė tvarko centro biblioteką. Alisa Rupšienė mums padeda suvedinėti jau sutvarkytus archyvus į kompiuterinį katalogą, talkina rengiant leidinius.

— Kokios paramos ir ryšiai naujasis institutas pagaus? — JAV Lietuvos Bendruomenės, kultūrinio organizacijų, atskirų asmenų?

Pirmiausia laukiame archyvų, eksponatų būsimajam muziejui. Svarbu kiek įmanoma greičiau susirūpinti išėjimo palikimu, jo išsaugojimu, nes kartais žmogui pasitraukus Anapilin, sukaupiti archyvai žūsta, yra išmetami. Išėjimo

Pranas Visvydas

NELEISKI MAN LIŪDĖTI

Neleiski man liūdėti, sese. Los Angeles erdvėj tiek daug spalvų, tiek draugiškų veidų, šokiadienių saulėty, šventių. Bet man dabar nerūpi visa tai be tavo žvilgsnio atlaiddas, be skambantių balsų peizažų.

Tiek kartų man įrodė, kad esi lyg saulė žemėnims pavasari, ar kaip žuvinga upė žvejui. Ar kolona muziejaus architektui. Prie jos abudu sykį klausėmės atklydusio / aikštę muzikanto.

Jis grojo gitara. Žiūredamas tik į tave, dainavo apie karį, kažkur hare apakintą sprogimo. Ir aš silpnai falsetu priariu, nes jo baladė priminė — kadais prie apšaus granatos pakirstą jaunulį. Pasimetęs nežinojau, kaip sužeistas akis tvarstyti.

Būk atlaidi, o sese. Juk žinai geriau nei aš, ką reiškia žmogui vėl pamatyti visad mielą veidą ir neužbaigt eilėraščių tamsoj.

AUKŠTUOLĖS PALMĖS

Matau — virš butnamių stogų ištįsčiusias aukštųjų palmes, laibais kaklais ir kuokšiais lyg mezozinio laikų žirafas, pakrypusias į vandenyno pusę. Nejaug miestiečių želdinai — kvartaly ir fasadų grožiai, jei puošia tik padangę...

Orai ir metai joms tą patį mena, Ir žmonės, rodos, vis tie patys, automobiliai, šunys, voveraitės. Tas pats ir ūkas paslaptingai lyg Poseidono sapnas draknos ir pasidairęs grimsta įlankoj.

Pakyla kaitrūs Santa Ana vėjai, o kartais vėtrų Furijos naktis nudrasko jau nugarinias šakas. Jų griaučiai mėtosi ten ir ten.

Bet palmės likusia šakų karna apgynusios hamienų apaias, taligatvius išjėmia tvirtai, tarsi didžiulėm dramblio pedom.

Lietums pražūst, atjaunėjusios, į žėdrą dangų stiebiasi aukštai, viršūnėse virpėdamos lapeliais, ir džiūgavusios su paukščiais, su atkutusia augmenija, kaip visada, paklusnios vandenyno dukros.

institutas šiame darbe neprenimant praėjusiais metais apgynė Išėjimo studijų centro mokslinė bendradarbiė Dalia Kuizinienė. Ji tvarko ir tyrinėja rašytojų archyvus, palaiko ryšius su egzilyje gyvenančiais rašytojais. Istorikė Daiva Dapkutė šiuo metu rašo disertaciją apie liberaliąją išėjimo srovę, tvarko V. Rasteno, H. Žemelio archyvus. Istorikas Linas Saldukas baigia disertaciją, kurioje nagrinėja Vokietijos DP laikotarpio kultūrą ir šiuo metu jis rašo ir Pasaulio Lietuvių bendruomenės istoriją. Nijolė Bulotienė tvarko centro biblioteką. Alisa Rupšienė mums padeda suvedinėti jau sutvarkytus archyvus į kompiuterinį katalogą, talkina rengiant leidinius.

— Kokios paramos ir ryšiai naujasis institutas pagaus? — JAV Lietuvos Bendruomenės, kultūrinio organizacijų, atskirų asmenų?

Pirmiausia laukiame archyvų, eksponatų būsimajam muziejui. Svarbu kiek įmanoma greičiau susirūpinti išėjimo palikimu, jo išsaugojimu, nes kartais žmogui pasitraukus Anapilin, sukaupiti archyvai žūsta, yra išmetami. Išėjimo

institutas šiame darbe neprenimant praėjusiais metais apgynė Išėjimo studijų centro mokslinė bendradarbiė Dalia Kuizinienė. Ji tvarko ir tyrinėja rašytojų archyvus, palaiko ryšius su egzilyje gyvenančiais rašytojais. Istorikė Daiva Dapkutė šiuo metu rašo disertaciją apie liberaliąją išėjimo srovę, tvarko V. Rasteno, H. Žemelio archyvus. Istorikas Linas Saldukas baigia disertaciją, kurioje nagrinėja Vokietijos DP laikotarpio kultūrą ir šiuo metu jis rašo ir Pasaulio Lietuvių bendruomenės istoriją. Nijolė Bulotienė tvarko centro biblioteką. Alisa Rupšienė mums padeda suvedinėti jau sutvarkytus archyvus į kompiuterinį katalogą, talkina rengiant leidinius.

— Kokios paramos ir ryšiai naujasis institutas pagaus? — JAV Lietuvos Bendruomenės, kultūrinio organizacijų, atskirų asmenų?

Pirmiausia laukiame archyvų, eksponatų būsimajam muziejui. Svarbu kiek įmanoma greičiau susirūpinti išėjimo palikimu, jo išsaugojimu, nes kartais žmogui pasitraukus Anapilin, sukaupiti archyvai žūsta, yra išmetami. Išėjimo

Prof. E. Aleksandravičius. Algimanto Žižūno nuotrauka.

Kuriamas Prano Domšaičio kultūros centras

Pranas Domšaitis. „Aprišimas“.

Akivaizdu, jog vienu svarbiausių dvidešimtojo amžiaus pabaigos Lietuvos kultūros faktų yra Lietuvių fondo įgytos dailininko Prano Domšaičio kolekcijos dovanojimas Lietuvai. Po Mykolo Žilinsko dovanotų rinkinių, tai svarbiausias išskirtinės vertės įvykis, pelnantis Lietuvių fondo nenykstančią šlovę. 400 P. Domšaičio kūrinių, Lietuvių fondo perduoti Lietuvos Dailės muziejui, šiuo metu rengiami nuolatiniame ekspozicijai valstybinio Lietuvos dailės muziejaus Klaipėdos paviljone.

Tie išeivijos lietuviai, kurie šią vasarą lankėsi Lietuvoje, nedidelę kolekcijos dalį pamatė Radvilų rūmuose veikiančioje pasaulio lietuvių meno parodoje „Sugrįžusi išeivijos dailė“, kuri skirta Lietuvos Respublikos Atkūrimo dešimtmečiui. Iš 400 LF Lietuvos Dailės muziejui perduotų P. Domšaičio kolekcijos kūrinių parodos „Sugrįžusi išeivijos dailė“ trijose salėse eksponuojami 92 vertingi paveikslai. O visos kolekcijos neįkainuojama vertė atskleis tik kuriamoje dailininko galerijoje Klaipėdoje. Pirmieji XXI a. metai bus paženklinėti, vis dar menkai Lietuvoje pažįstamo, dailininko kūrybos renesansu. Visi, kurie aplankys Prano Domšaičio galeriją Klaipėdoje, galės įsitikinti, kokią unikalią pasaulinio mato dailininką turėjo Lietuva. Kuriamas galerija visapusiškai atskleis Prano Domšaitį, kuris, anot Eberhard Freitago, esmingai praturtino XX a. meną — „jo peizažus ir scenas apšviečia nežemiškas šviesos spindulys — jie patys spinduliuodami suteikia nuojautą to, ką R. M. Rilke *Valandų knygoje* vadino vidiniu spindesiu. Šių paveikslų pagrindinis ir svarbiausias komponentas yra mistinė nuojauta, (...) jo figūros supaprastintos iki archetipų, užsisklendusios, kaip iš bėlaiko fantazijos pasaulio. Šių paveikslų su niekuo neįmanoma palyginti, tai modernios ikonos, kviečiančios meditacijai“.

Akivaizdu, jog, pristatydami P. Domšaičio kūrybos palikimą, negalime apsiriboti tik dailininko kūrinių ekspozicijomis. Tam, kad P. Domšaičio kūryba būtų aktualizuota,

reikalinga speciali programa, kuri suteiktų su dailininko gyvenimu ir kūryba susijusias institucijas Europoje, Pietų Afrikoje ir JAV bei keliuose kontinentuose esančius jo kūrybos žinovus bendram darbui. Klaipėdos paviljone galerijoje įkuriamoje P. Domšaičio galerijoje steigiamas Prano Domšaičio kultūros centras. Jo tikslas, susiejant minėtas institucijas, rengti tarptautinius kultūrinius susitikimus (konferencijas, seminarus, akademinius savaitgalius, kūrybines stovyklas ir pan.), aktualizuojančius dailininko kūrybą bei analizuojančius jo epochos meno kontekstą. Jau šio centro tarybą pakviestas didžiausius nuopelnus dailininko kūrybos išsaugojimui turintis LF, tikimasi, jog centro darbe dalyvaus institucijos, kurios turi dailininko darbų, kurioms svarbus P. Domšaičio kūrybos palikimas. Kuriamo P. Domšaičio kultūros centro taryba sudarys 5 metų veiklos programą, kurią įgyvendinus, būtų išryškintas ir atskleistas dailininko kūrybos vertingumas Lietuvai ir pasauliui. Taip būtų tinkamai pasiruošta 2005 m. būsimam dailininko 125 gimimo metų jubilėjui.

Laukiama, jog P. Domšaičio galerijos ir kultūros centro atidarymui LF pasirašytų ir oficialų Prano Domšaičio kūrinių kolekcijos dovanojimo akta, nes šiuo metu Lietuvos dailės muziejus yra gavęs LF bei kitų išeivijos kultūros institucijų siuntas, kurios ne visada įformintos kaip LF nuosavybės perdavimas. Būta atvejų, kai persiųsti darbai nenurodo tikrojo dovanotojo — Lietuvių fondo, o dokumentuose dovanotoju įsivardija pats siuntėjas. Tad visuotiniame aiškumui būtinas oficialus LF Lietuvai perduotos P. Domšaičio kolekcijos dovanojimo akta, kurį galerijoje galėtų perskaityti kiekvienas lankytojas. Beje, visi Lietuvių fondo dovanoti darbai kartu su visais išeivijos Lietuvos dailės muziejui 1966-1999 dovanotais darbais pristatyti internete — <http://LDM.lt> bei <http://muziejai.mch.mii.lt>. Mūsų muziejus, kuriantis P. Domšaičio galeriją Klaipėdoje, nuoširdžiai dėkoja Lietuvių fondui ir už suteiktą paramą atliekamiems darbams ir tiki, jog unikali kolekcijos dovanotojas Lietuvai ir toliau esmingai padės kurti ir puoselėti šią galeriją. Vilijamės, jog kuriamai galerijai bus perduota ir išeivijoje esanti P. Domšaičio kūrinių dalis.

Lietuvos Dailės muziejui brangi kiekviena išeivijos menininkų sukurta vertybė. Jų laukiamas, jas gavę labai džiaugiamės. Esame nuoširdžiai už jas dėkingi.

Manau, verta būtų pristatant P. Domšaičio galerijos ir kultūros centro steigimo darbus, bent trumpai „Draugo“ skaitytojams priminti svarbiausius dailininko žmogiskojo ir kūrybinio likimo faktus. Gimęs ir augęs Rytų Prūsijoje, ūkininko šeimoje, jis, jau būdamas suaugęs, ėmėsi rimtų meno studijų. Baigęs Karaliaučiaus meno akademiją, išvyko tobulintis Berlyną. Studijų tikslais buvo jo Parizyje, Florencijoje, Londone. 1919-1932 m. Domšaitis susilaukė tikro pripažinimo. Laimėjo keletą premijų, jo darbų įsigijo Berlyno Valstybinis meno muziejus, Meno akademija, Štettino, Liubeko, Hamburgo privačios galerijos. Apie jį palyginti daug rašė reprezentaciniai dailės žurnalai, gerai jį vertina, pristato kaip veržlų modernistą, poetą romantiką, dailininką, gebantį išreikšti žmonių daiktų ir vaizdų paslaptingumą. Jo vardas darosi vis labiau žinomas. Gyvendamas Berlyne ir įsitraukęs į Vokietijos meninį gyvenimą, Domšaitis niekad nesiliovė domėjėsi gimtuoju pamiro kraštu. 1914-1918 metais jis atvažiavo į Ni-dą. Negailėstingai besikeičian-

Stasys Baras po garbės daktaro regalių įteikimo. A. Žiziūno nuotrauka.

Malonią viešnagę prisimenant

(Stasio Baro 80-metis tėvynėje)

Taip buvo Dievo duota, taip Laimos skirta, kad po daugelio dešimtmečių tėvynėje — Stasio Baro jubiliejus buvo nepaprastas įvykis ne tik pačiam jubiliatui, bet ir visai Lietuvos muzikinei visuomenei. Konkrečiai — Maironio žodžiais tariant, garbės giesmėmis apdainuota!

Vakaras-susitikimas su įžymiausiu lietuvių dainininku tenoru-legenda (š.m. birželio 8 d. Vilniaus Menininkų rūmuose) mums liks nepamirštamas. Jo balso, žinoma, klausėmės tik iš įrašų, juos girdint ir pačiam Stasiui Barui, kuris sėdėjo mūsų tarpe. Gal ir dėl to sujaudinti buvome daugiau,

nei tai būtų, girdint gyvą jo atlikimą iš scenos. Žiaurūs meno dėsniams priminė neįvengiamybę „nesugrąžint padangei nukritusios žvaigždės“, bet šį lietuvių poezijos posmą dabartis sušvelnino įrašų technika — puiki išeitis — ir mes su didžiulių pasigėrėjimu išklaušėme keturias arijas, įrašytas dar tada, kai dainininkas buvo savo vokalinio meno zenite.

Ryškios pozicijos balsas, skirtingų stilių kūriniuose tebino, gal tiksliau — stulbino klausytojus dėl taip lengvai pasiekiamo maksimalaus skambumo. Lengvas, minkštas gar-sas, ypač mielas tembras, idealus dinaminis lankstus-

tys laikai sutrikdė dailininko kūrybos raidą. 1933 m. Vokietijoje prasidėjus nacionalistų organizuotai kampanijai prieš modernųjį meną, Pranu Domšaitiui, kaip ir daugeliui kitų žymių to meto dailininkų, buvo uždrausta parodinė veikla, iš valstybinių muziejų išmesti kūriniai. 1937 m. jo darbai buvo eksponuojami šalia Emilio Noldes, Ernst Barlach ir kitų ekspresionistų Miunchene, nacių surengtoje „degradavusio“ meno parodoje. Nuo 1920 m. Kaune priėmęs Lietuvos pilietybę, 1938 m. kūrinius pradėjo pasirašinėti tik lietuviška pavardės forma — Pranas Domšaitis. Nepalankių sąlygų vertėmąs, dailininkas kone dešimtmetį gyveno uždarai viename Austrijos kaimų netoli Forarlbergo.

„Pokario metais Austrijoje netikėtai sutiko keletą lietuvių dailininkų emigrantų — Telesforą Valių, Paulių Augį ir kitus, su kuriais susidraugavo, kartu surengė keletą parodų, kuriose Pranas Domšaitis pirmą kartą atstovavo Lietuvai. 1949 m. jis kartu su žmona persikėlė į Pietų Afrikos Respubliką, apsigyveno Capetowne. Intensyviai dirbdamas, rengdamas parodas, sekmingai dalyvaudamas kūrybi-niuose konkursuose, greitai pelnė pripažinimą kaip dailininkas, sugebėjęs savo kūryboje jungti Europos ir Afrikos įtakas.

mas, išlyginti registrai — liudijo vokalines technikos brandumo viršūnę. Taigi į gėrio viešpatiją panardinti klausytoją, — šiam dainininkui nebūdavo sunku, nes Stasys Baras — estetiško intelekto ir jausmo sintezės tipas (tai, žinoma, asmeninė mano nuomonė). Jo atliekamos Kastycio arijos (iš V. Banaicio operos „Juratė ir Kastytis“) besiklausydama taip žavėjaisi, jog girdėdama orkestre bangų mūšą, nejučia pagalvojau: pats mitologinis Orfėjus tikrai šoktų atgal į jūrą, išgirdęs tokių konkurentų!

Vakarą Menininkų Rūmuose vedė muzikologė Ona Narbutienė, sudarydama daug progų idomų jos pasakojimą papildyti pačiam Stasiui Barui.

Antroji vakaro dalis, kurią paskelbė Muzikos akademijos prorektorius, prof. Eugenijus Ignatonis, — knygos apie Stasi Barą — pristatymas. Autorė — muzikologė Ona Narbutienė. Išleido „Baltos lankos“. 2000.

Taigi šventė, į kurią atsi-lankė ir pats prezidentas Valdas Adamkus su žmona Alma, buvo prasminga visiems — ir klausytojams, ir skaitytojams, kurie buvo pakviesti birželio 8 d. į Muzikos akademijos rengiamą solistų — vokalistų konkursą, kur vertinimo komisijos pirmininkas buvo Stasys Baras. Visos Barų šeimos fondo stipendija jau treji me-

tai tenka magistrantui, tenorui Edgarui Prudkauskui.

Taigi Stasys Baras mecenato vaidmenyje, taip pat yra Lietuvos dainininkų viltis, būsimų operos solistų „kalvė“.

Paskutinis šios vasaros susitikimas su S. Baru įvyko birželio 12 d. Muzikos akademijoje, kurios Senatas jubiliatui suteikė Garbės daktaro vardą.

Šventę pradėjo muzikologė Ona Narbutienė, ir vėl suteikdama mums progą pasigėrėti nuostabių Stasio Baro bell canto: A. Ponchielli „Dangus ir Jūra“, arija iš operos „Gioconda“ — mus visus nu-viliojo iš pilkos kasdienybės į dainingo lyrizmo pasaulį. Svečio garbei skirtą koncertą pradėjo Vilniaus Styginių kvartetas, atlikdamas Juozo Naujalio „Svajonę“.

Oficialiąją šventės dalį paskelbė muzikos garsai ir Muzikos akademijos rektorius Juozas Antanavičius lotynų kalba perskaitė Senato nutarimą: apdovanoti Stasi Barą Garbės daktaro titulu.

Kaip gaila, kad viso to nematė Vladas Jakubėnas (1904-1976), kuriam likimas lemė mylėti Lietuvą iš tolo... Šis kompozitorius, dedikavęs Stasiui Barui savo kūrinių, dainą J. Tysliavos žodžiais, „Mano deimantas“ — tuo pavadinimu taikliai nusakė Stasio Baro reikšmingumą lietuvių muzikos istorijoje.

Irena Skomskienė

Danguolė Sadūnaitė

PABUDUS

jau iš toli sušildo tau širdį...

už lango paskutinis sniegas

taip noretum ant jų pasėdėti...

ir kambary — dar vis tyla... nakties nuosėdos

SAULELEIDIS

ir apsiirengiant, — tas tylus rankų šokis...

sauleleidis liejo į mano prūdą šviesiai geltonų dažų

dryžuoti rankšluosčiai (vaivorykštės spalvos) sandalai palikti žolėje... ir vaikų basos kojos...

ir nieko man daugiau nereikia

seniai praėjusi vasaros diena

VAKARAS

PIETUOSE

tos kalvos, (auksinės) — jos kaip snaudžiantys liūtai...

jis atėjo pas mane pro atvirus duris, kaip mieguistas vaikas... ir ką aš darysiu naktį, jeigu jis pradės verkti, verkti...

Rimas Laniauskas. „...teesie Tavo valia“. Akrilika. Dail. R. Laniausko kūrinių paroda atidaroma šeštadienį, rugsėjo 16 d., 7:30 val. vak., Lietuvių dailės muziejuje, Lemontė (1149 127th Str., Lemont — Pasaulio lietuvių centro pastate).

Dailininkas Pranas Domšaitis.

Leidiniai

M. K. Čiurlionio choro muzika

Mintys apie leidėjus ir redaktorius visos choro muzikos išleidimo proga

Mikalojaus Konstantino Čiurlionio religinės choro muzikos leidinių, skirtų 125-osioms gimimo metinėms, J. Petronio leidykla Kaune baigė leisti 1995-2000 metų laikotarpiu visus žinomus kompozitoriaus kūrinius chorui, (M. K. Čiurlionis. *Penki chorai Sofijos Kymantaitės žodžiais*. Sudarė ir redagavo Darius Kučinskas. Kaunas: J. Petronio leidykla, 1995. M. K. Čiurlionis. *Lietuva, Tėvyne mūsų*. Melodija ir žodžiai V. Kudirkos. Vyrų ir mišriam chorui harmonizavo M. K. Čiurlionis. Redaktorius Darius Kučinskas. Kaunas: J. Petronio leidykla, 1997.

M. K. Čiurlionis, *De profundis*. Kantata. Klavyras, partitūra ir partijos. Redaktorius R. Misiukevičius. Kaunas: J. Petronio leidykla, 1998. (Du atskiri leidiniai).

M. K. Čiurlionis. *Liaudies dainos chorams*. Parengė ir redagavo Romaldas Misiukevičius. Kaunas: J. Petronio leidykla, 1999.

M. K. Čiurlionis. *Religine choro muzika*. Parengė ir redagavo Romaldas Misiukevičius. Kaunas: J. Petronio leidykla, 2000, kurių yra apie 90. Prieš 55 metus pradėjęs spausdinti M. K. Čiurlionio kūrinius, plačiai žinomas, daug nusipelnęs lietuvių muzikos kultūrai leidėjas J. Petronis, būdamas garbingo beveik 90 metų amžiaus, šiuos jubiliejinis kompozitoriaus metus pažymėjo tokiu gražiu, tarptautinius kokybės reikalavimus, atitinkančiu, savo darbu. Leidinius puošia M. K. Čiurlionio paveikslų reprodukcijos, fotografijos. Ciklo išleidimo idėja ir įgyvendinimą paremia visų leidinių vieningas dailininko T. Kulakausko viršelis, D. Kučinsko natų grafika, G. Matukevičienės ir R. Zubovo vertimai į anglų kalbą.

Sudarytojai, rengėjai bei redaktoriai — D. Kučinskas ir R. Misiukevičius — rėmėsi M.

K. Čiurlionio kūrybos fundamentiniai V. Landsbergio tyrimais, sisteminiu bei kūrinių sąrašais, rekonstrukcijomis bei redakciniais darbais. Jie naudojosi jau išleistais kompozitoriaus kūrinių choroams ir jų apžvalgomis, Lietuvos literatūros ir meno archyvo Vilniuje, Valstybinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus Kaune, J. Žilėvičiaus — J. Kreivėno muzikologijos archyvo Čikagoje fondais ir kitais šaltiniais. Tuo būdu tapo ir tyrinėtojai, nes be gilesnio pažinimo nebūtų paruošę kūrinių spaudai. Savo pratarinėse bei apžvalgose jie pateikia M. K. Čiurlionio ir jo kūrybos tyrėjų mintis, iš dalies kūrinių parašymo aplinkybes, atlikimo, spausdinimo faktus, aptaria leidinių rengimo ypatumus bei sunkumus, išsako kai kurias savo išvadas. Tai vertinga ir įdomi informacija, tačiau pratarinėse ir apžvalgose norisi daugiau sistemingumo, yra kalbos trūkumų.

D. Kučinskas, dirbęs Valstybiniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje Kaune, parengęs ir redagavęs pirmuosius du leidinius, kuriuose išspausdinti septyni kūrinių, pradedo choro kūrybos ciklo leidimo įgyvendinimą. Pirmame leidinyje pirmą kartą skelbiami V. Landsbergio ir D. Kučinsko rekonstruoti bei redaguoti M. K. Čiurlionio penki chorai Sofijos Kymantaitės žodžiais. Iš pratarinių sužinojome, kad čia nėra kūrinių „Tėvas sušaukė sūnus“ ir „Pro keistus vartus“ dėl žinių apie juos stygiaus, o antrame leidinyje nespausdintas — „Lietuva, Tėvyne mūsų“ vaikų chorui, turbūt dėl praktinių sumetimų.

R. Misiukevičius parengė ir redagavo didumą M. K. Čiurlionio choro muzikos keletą leidinių, kuriuose yra apie 80 kūrinių, tarp jų kanta-

tos „De profundis“ klavyras, partitūra ir partijos, kiti stambūs religinės choro muzikos kūriniai, kaip antai „Kyrie“, „Slovinkite“, „Nelieskite“, „Juk Tu, Viešpatie“. Svarbiu dalyku laikytina tai, kad R. Misiukevičius, remdamasis esamais M. K. Čiurlionio rankraščiais ir kitų atliktais, detalai nurodytais pratarinėse darbais, parengė ir pirmą kartą paskelbė kantatą „De profundis“.

Galbūt daugiausia klausytų jam buvo ruošiant spaudai liaudies dainas chorams. Lyginant su ankstesniais jų leidimais bei kitais šaltiniais matyti, kad yra nemaža skirtumų — pakeitimų bei pataisymų. Iš dainynų surinkti ir parašyti čia visi žodžiai, kurių nebūvo M. K. Čiurlionio rankraščiuose, pateikti visi dainų variantai, o svarbiausia — pirmą kartą spausdinamos 13 dainų ir 6 dainų eskiziniai variantai.

Leidinyje *Religine choro muzika* R. Misiukevičius surinko, parengė ir redagavo visus originalius kūrinius, išskyrus harmonizuotą A. Strazdo giesmę „Pulkim ant kelių“, religinius tekstais, o svarbiausia pirmą kartą paskelbė kūrinius „Slovinkite“, „Juk Tu, Viešpatie“ ir „Requiem“. Pastarojo kūrinio yra išlikę 22 taktai ir jų užbaigę kompozitorius A. Kubiliūnas, remdamasis M. K. Čiurlionio tematine medžiaga ir kūrybos principais. Tai vienas iš retų atvejų kompozitoriaus darbuose. Klausydami spėjame, kaip jam pavyko įdėti M. K. Čiurlionio kūrybos stilių. Šiuo atveju būtų įdomi informacija, gauta panaudojus melodikos (ir harmonijos) lyginamojo tyrimo tikimybinį statistinį modelį, kuriuo galima nustatyti kūrinių ar jo dalių statistinį priklausomumą ar nepriklausomumą vieno ir kito kompozitoriaus kūrybai, arba nustatyti kūrinių dalių statistinį santykį. Toks tyrimo modelis šių eilučių autoriui buvo išdėstytas Tarpautinėje etnomuzikologų konferencijoje Vilniuje, skirtoje J. Čiurlionio 100-osioms gimimo metinėms (1999), monografijoje *Lietuvių muzikos metodika ir harmonija* (1992), kongrese „Universalumai muzikoje“ Sorbonoje (1994) bei konferencijoje „Ženklas, muzika, visuomenė“ Viena (1999).

Svarbiausiu parengtojo ir redaktoriaus R. Misiukevičiaus darbo privalumu laikytina tai, kad jis iš esmės rėmėsi M. K. Čiurlionio rankraščiais, jo mintimis bei siekais. R. Misiukevičius iš naujo apžvelgė, iš naujo lygino bei redagavo visus žinomus ir turimus rankraščius, spausdintus kūrinius, tarp jų dar kartą savą redagavo ir savo kolegos D. Kučinsko parengtus, ir išleistas kai kuriuos religinės choro muzikos kūrinius, analizuodamas visus jam prieinamus informacijos šaltinius. Svarbu ir tai, kad J. M. K. Čiurlionio choro kūrybą jis žvelgė per choro muzikos specifikos žinovų, profesionalo prizmę. Siūlomos atlikimo nuorodos pateiktos, geriant kūrinių autorių, nepažeidžiant jo teisių (rašomos skliausteliuose, mažesniais natomis, perbrauktais ženklais ir kt.). Atsargiai ir pagrįstai koreguoti tekstai dėl muzikines ar literatūrinės logikos reikalavimų. Reiktų pabrėžti, kad choro partitūrai turi nemaža savo specifinių savybių ir, norint jas patinti, teikia profesionalių praktinių atlikėjų įgūdžių ir teorinių žinių. Šiuo atveju galbūt galėtume visa tai vertinti lyg kompozitoriaus ir atlikėjo iš-

Rorschach rašalo dėmės lietuviškai

Justinas Pikūnas. *Rorschach metodikos asmenybei tirti integruotoji sistema*. Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras. Kaunas, 2000. Kaina sutartinė.

Metų pradžioje, minint prof. dr. Justino Pikūno garbingas akademinio darbo ir amžiaus sukaktis, buvo užsiminta apie dar dvi jo rašomas knygas. Viena jų jau pasiekė skaitytojus. Knygos pavadinimas nemažiau sudėtingas, kaip ir pati knygos tema.

Savo įžanginiame žodyje autorius pastebi, kad Rorschach projekcinis rašalo dėmių testas yra viena populiariausių ir didžiausio psichodiagnostinio išmanymo reikalaujančių asmenybės tyrimo stebėtinai sudėtingų metodikų. Tai antros lietuvių kalba leidžiamas vadovas, kuriame šio metodika išpleta ir papildyta, pasinaudojant amerikiečio John Exner sistema bei autoriaus ilgąmetę patirtimi, įgyta, dėstant Detroit universitete Amerikoje. Knygoje išlaikyta amerikiečių kodavimo sistema bei „sulietuvinti“ terminologija. Šią žodžių kabutės išskyrė pats knygos autorius. Prie to reikš grįžti vėliau.

Rorschach rašalo dėmių metodika atskleidžia pagrindines bei kintančias asmenybės savybes, jų struktūrinius ir funkcinius ypatumus, ir nukrypimus nuo to, kas laikoma norma. Autorius yra įsitikinęs, kad šio metodika yra bene geriausiai apgalvotas psichologinio patikrinimo metodas.

Dvidešimtojo šimtmečio pradžioje plėtėsi Freud ir kitų suformuluota psichoanalizė. Ji padėjo pažvelgti į vidinę asmenybės struktūrą, pasamones gelmes. Buvo išskirta visa eilė savignos mechanizmų, kurių tarpe buvo ir projekcija. „Tai asmens nesąmoningas polinkis savo nepriimtinas savybes ir norus priskirti — tiesiog permesti — kitiems žmonėms“. Šios ir kitos teorijos sukūrė tinkamas prielaidas mažai struktūruotų rašalo dėmių tyrimams, šveicaro Hermann Rorschach darbams.

Kurdamas rašalo dėmių tyrimą H. Rorschach užtikdavo ant popieriaus lapo įvairias dėmes ir klausinėdavo pacientų, tarnautojų ir bendra-

darbių: „Ką jūs matote šioje dėmėje?“. Po dešimties metų studijų jis išrinko dvidešimt dėmių, parašė monografiją ir kreipėsi į keletą leidyklų. Leidėjams reikalaujant, jis turėjo mažinti dėmių kortelių skaičių iki dešimt. Pagaliau 1921 m. Har s Huber leidykla Bern išleid Rorschach pakeistą *Psh ho diagnostiką*. Tuo pačiu ir tu išėjo ir 10-ties dėmių kortelių serija. Tose kortelėse aiškuose rašalo dėmės, pa rytos užteskus ant lapo raš. o ir sulenkus jį pusiau. Todėl jos yra simetriskos.

Prof. J. Pikūnas pačioje savo knygos pradžioje skaitytoją tarsi perspėja: „Yra paskelbta apie 4,000 Rorschach klinikinių ir eksperimentinių studijų, kurios patvirtina stimulų reikšmingumą, taigi ir projekcinę hipotezę, bet taip pat keli tūkstantiniai studijų, parodančių Rorschach duomenų validumo stoką“. Deja, jis prie šio teiginio nesugrįžta. Be abejo, šios knygos paskirtis buvo ne Rorschach metodo visapusiškas įvertinimas, bet šio metodo prastumas šiuo tyrimu besidomintiems. Iš tikrųjų ši knyga yra vadovėlis, tinkamas ir taikomas pažengusiems psichologijos studentams. Tai patvirtina santrauka knygos paskutiniame puslapyje, kur sakoma, kad knyga išimtinai skirta psichologams-klinikams praktikuojantiems bei studijuojantiems psichologijai ir jau išsigijusiems autentišką Rorschach metodiką (10 rašalo dėmių kortelių). Knygoje ne-

pažymėta, kur jų galima išgauti ir kiek jos kainuoja. Mano turimame kataloge tu kortelių kaina Amerikoje pernai metais buvo 99 dol.

Knygoje pristatoma Rorschach tyrimo procedūra — atsakymų ir apklausos fazės ir ribų testavimas. Didelė šio 120 puslapių vadovėlio dalis paskirta Rorschach kodavimo sistemai. Čia telpa atsakymų kūrmo kokybė, lokalizacija, determinantės ir jų aiškinimas. Beveik dvidešimt puslapių paskirta atsakymų turinio kodavimui.

Pusė knygos atitenka Rorschach kodavimo sistemos interpretacijai. Čia kalbama apie lokalizacijos, determinančių ir atsakymų turinio kategorijų reikšmę bei psichogramos diagnostinę vertę. Aptariamas patirties stilius, intelektlo nustatymas, organizuoto aktyvumo vaidmuo, savižudybės požymiai ir t.t. Integruotosios Rorschach sistemos naudojimo iliustracijai pridėta keturi protokolai su asmens charakteristikomis. Tie tyrimai buvo atlikti kurso studentų, dalyvavusių dviejų semestrų Rorschach darbo seminare Lietuvoje. Autorius teigia, kad iš parinktų tyrimo atvejų išryškėja tai, kas buvo bandoma atskleisti šioje knygoje.

Knygos viršelis, Rorschach rašalo dėmių mozaika, D. Sulgaitis. Moksline redaktorė A. Palujanskienė. Redaktorė N. Kreimerienė.

Pabaigai pora asmeniškų pastabų. Liaudies išmintis sako, kad šuo ir kariaus pripranta. Taip man yra su terminologija lietuvių kalboje ypat psichologijoje. Jau beveik pripratau prie tokių žodžių kaip testas (nors arčiau širdies tyrimas, matas, tikrinimas), sintezavimas (geriau, derinimas), emocijos (geriau, jausmai), gal kiek mažiau erzina pavardžių sulietuvinimas, pvz., Johnas Eksneris,

Walteris Klopferis, Zigmundas Piotrowskis ir t.t. Panaudotos literatūros sąrašas autorių pavardės duodamos nesužalotos. Kalbos švarinimui tai laikytina pažanga.

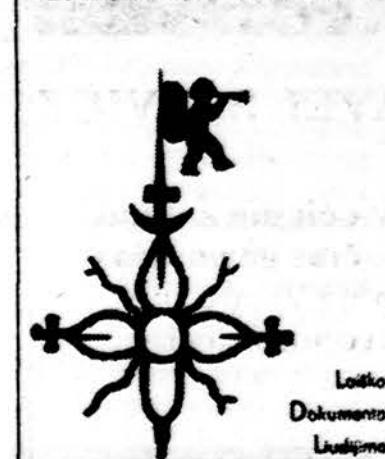
Jau buvo minėtas autoriaus žodyje į kabutes idėtas noras „sulietuvinti“ terminologiją. Jeigu reiktų duoti pažymį dėl parodytų pastangų, jas tektų įvertinti neigiamai. Iš tikrųjų, gražiai atliktą darbą gražiau autorius, kuris dar turėjo tautos iš moksline redaktorės ir stilistinės bei kalbinės redaktorės, prašydamas visą „lietuvišką“ terminologiją iš naujo peržiūrėti. Pastebėjau, kad sveikintinos pastangos kai kur tai padaryti. Pvz., 11 psl. rašoma, kad kas tai „sukūrė visapaimančią (komprehensyvinę) sistemą“, arba 10 psl. „elgesio pažinimo (sampling)“. Puikiai Tuo pačiu, kaip pavyzdį, paminėčiau keletą taisytinių išsireikšimų (terminų): *stimulus* (galėtų būti *akstinas*), *lokalizacija* (galėtų būti *vietos nustatymas*), *determinantės* (galėtų būti *apsprendžias*, *nuosprendis*), *suičido galimybė* (turėtų būti *savižudybės galimybė*), *neadekvatūs* (= *nepakankamai, netinkamai*), *validumas* (= *patvirtinamumas, pagrįstumas, galiojimas*), *stimuliacija* (= *dirginimas*). Tokių „sulietuvintų“ sąvokų ir išsireikšimų knygoje yra sukaupu.

Lietuvos psichologų sąjungai priklauso apie du šimtai narių. Tik dalis jų yra vadinamieji klinicistai. Jeigu pastarieji šią knygą išgautų, vis tiek dar liktų keletas šimtų egzempliorių ateities klinicistams. Jiems dar esant studentams, ši knyga ir skirta. Nėra klausimo, kad šios knygos pasirodymas praturtina reikalingų klinikinės psichologijos mokslo priemonių arsenalą (dar geriau, sandėli).

Romualdas Kriaučiūnas

Dvi svarbios knygos apie lietuvių išeiviją

Ugninis stulpas
25 metai be Juozo Brazaičio

Ugninis stulpas. 25 metai be Juozo Brazaičio. Laiškai. Dokumentai. Liudijimai. Sudarytojas ir redaktorius Vidmantas Valiūšaitis. Kaunas 2000: J. Laisvės fondo Lietuvos filialas. 581 psl.

Širdis — Lietuva. Vytautas Antanas Dambra diplomatinėje tarnyboje. Sudarytojas ir redaktorius Vidmantas Valiūšaitis. Kaunas 2000: J. Laisvės fondo Lietuvos filialas. 445 psl.

Dvidešimtojo amžiaus bėgyje Lietuva neteko daug savo gabiausių sūnų ir dukterų. Didžiausias egzodas įvyko Antrojo pasaulinio karo metais. Būtų labai svarbu šią egzodą smulkiai aprašyti. Kaunietis Vidmantas Valiūšaitis surinko ir redagavo šiam tikslui daug medžiagos.

2000-ais metais jis paskelbė dvi knygas: vieną apie Juozą Brazaitį, kitą apie Antaną Dambravą.

Juozas Ambrasevičius-Brazaitis 1941-ais metais ejo Laiškosios vyriausybės ministro pirmininko pareigas, pasitraukė iš Lietuvos į Vokietiją, paskui emigravo į Ameriką. Brazaitis mirė 1974 metais New Yorke. Knygoje skelbiama keturi straipsniai apie šią „ugninį stulpą“, taip pat 180 juo laišku. Laiškų tekstai yra kruopščiai komentuojami.

Vytautas Antanas Dambra gimė 1920 metais. 1941 metais tėvai, trys broliai ir sesuo sovietinio režimo buvo ištremti iš Lietuvos į Sibirą. Dambra įsigijo daktaro laipsnį po karo Austrijoje, dirbo „Amerikos balso“ tarnyboje, bet išėjo į JAV diplomatinę tarnybą. Lietuvos Respublikos Nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Ispanijoje karalystėje. Knyga duoda įvairybę straipsnių apie Dambrovą. Vidmantas Valiūšaitis dedikuoja knygą „Sviesiam tėvo Vinco Valiūšaitis (1922-1980) atminimui“. Apie jo tėvo tragišką likimą trumpai rašo knygos sudarytojas savo pratarinėje.

Abi knygos gausiai iliustruotos.

Alfred Bammesberger
Katholische Universitaet,
Eichstaett, Vokietija

Prof. dr. Karolis
Rimtautas Kašponis